

Roll No.

026/B

Total No. of Questions : 4 (Subparts-33)]

[Total No. of Printed Pages : 12

SS

2037

ਸਲਾਨਾ ਪਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ECONOMICS

(Common for Humanities, Science and Agriculture Groups)

(Punjabi, Hindi and English Versions)

(Evening Session)

Time allowed : Three hours

Maximum marks : 90

(Punjabi Version)

ਨੋਟ : (i) ਆਪਣੀ ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਦੇ ਟਾਈਟਲ ਪੰਨੇ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੋਡ/ਪੇਪਰ-ਕੋਡ ਵਾਲੇ ਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾ-ਕੋਡ/ਪੇਪਰ-ਕੋਡ 026/B ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਜ ਕਰੋ ਜੀ ।

(ii) ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਲੈਂਦੇ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਪੰਨੇ ਗਿਣ ਕੇ ਦੇਖ ਲਓ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਟਾਈਟਲ ਸਹਿਤ 30 ਪੰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਠੀਕ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਹਨ ।

(iii) ਉੱਤਰ-ਪੱਤਰੀ ਵਿੱਚ ਖਾਲੀ ਪੰਨਾ/ਪੰਨੇ ਛੱਡਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੱਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ/ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ।

(iv) ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ।

(v) ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ 04 ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਨ (ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 33 sub part ਹਨ) ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਚਾਰ ਭਾਗ-ਓ, ਅ, ਏ ਅਤੇ ਸ ਹਨ ।

(vi) ਭਾਗ-ਓ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਸਤੂਨਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੈ ਜਿਸਦੇ 10 ਉਪਭਾਗ ਹਨ । ਹਰੇਕ ਉਪਭਾਗ ਦਾ 1 ਅੰਕ ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਗਾਂ (ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ) ਦਾ ਉੱਤਰ 1 ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ 1 ਵਾਕ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

(vii) ਭਾਗ-ਅ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 2 ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 10 ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਉਪਭਾਗ ਹਨ । ਹਰੇਕ ਉਪਭਾਗ ਦੇ 2 ਅੰਕ ਹਨ । ਹਰੇਕ ਉਪਭਾਗ (ਪ੍ਰਸ਼ਨ) ਦਾ ਉੱਤਰ 30-35 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

(viii) ਭਾਗ-ੲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 3 ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 9 ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਉਪਭਾਗ ਹਨ । 3 ਉਪਭਾਗਾਂ (ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ) ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਚੋਣ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਉਪਭਾਗ (ਪ੍ਰਸ਼ਨ) ਦੇ 4 ਅੰਕ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਉਪਭਾਗਾਂ (ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ) ਦਾ ਉੱਤਰ 60-70 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਉ ।

(ix) ਭਾਗ-ਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ: 4 ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ 4 ਉਪਭਾਗ ਹਨ । 4 ਉਪਭਾਗਾਂ (ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ) ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਚੋਣ ਹੈ । ਹਰੇਕ ਉਪਭਾਗ (ਪ੍ਰਸ਼ਨ) ਦੇ 6 ਅੰਕ ਹਨ । ਹਰੇਕ ਦਾ ਉੱਤਰ 150-200 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਭਾਗ-ਓ

1. ਨੋਟ : ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ :

(i) ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਸੰਬੰਧੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕਿਸ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ?

1

(ਓ) ਮਾਰਸਲ (ਅ) ਜੇ. ਐਸ ਮਿਲ (ੲ) ਸ਼ੈਪੀਰੋ (ਸ) ਰੋਬਿਨਸ

026/B-SS

[Turn over

(2)

ਨੋਟ : ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ :

(ii) ਜਦੋਂ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਧੇਰੇ ਕਿਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਤਕਨੀਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । 1

(iii) ਜਦੋਂ ਪੂਰਤੀ ਵਿੱਚ ਕੀਮਤ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪੂਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । 1

(iv) ਪੂਰਨ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਬਜ਼ਾਰ ਅਵਸਥਾ ਹੈ । (ਸਹੀ/ਗਲਤ) 1

ਨੋਟ : ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਇੱਕ ਵਾਕ ਤੱਕ ਦਿਉ ।

(v) ਸੀਮਾਂਤ ਆਮਦਨ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ? 1

(vi) ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਸ਼ਟੀ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਨਿਰਮਾਤਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? 1

(vii) ਲਾਭ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਤੱਤ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ? 1

ਨੋਟ : ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ :

(viii) ਵਿਆਜ ਦੀ ਦਰ ਅਤੇ ਨਿਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । 1

(ix) ਜਿੰਨੀ ਸੀਮਾਂਤ ਬਚਤ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ (MPS) ਘੱਟ ਹੋਵੇ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਗੁਣਕ (K) ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਸਹੀ/ਗਲਤ) 1

ਨੋਟ : ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ :

(x) ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਬੈਂਕ ਕਿਹੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? 1

(ੳ) ਵਪਾਰਿਕ ਬੈਂਕ (ਅ) ਕੇਂਦਰੀ ਬੈਂਕ (ੲ) ਨਿੱਜੀ ਬੈਂਕ (ਸ) ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਬੈਂਕ

ਭਾਗ-ਅ

2. ਨੋਟ : ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ 30-35 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਉ :

(i) ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ ਦੀਆਂ ਦੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ । 2

(ii) ਸੀਮਾਂਤ ਤੁਸ਼ਟੀਗੁਣ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? 2

(iii) ਸੇਬਾਂ ਦੀ ਤਿੰਨ ਉਪਭੋਗਤਾਵਾਂ 'A', 'B' ਅਤੇ 'C' ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮੰਗ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਮੰਨ ਕੇ ਕਿ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਤਿੰਨ ਹੀ ਉਪਭੋਗਤਾ ਹਨ, ਬਜ਼ਾਰ ਮੰਗ ਪਤਾ ਕਰੋ ।

ਸੇਬਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕਾਈ ਕੀਮਤ	ਉਪਭੋਗਤਾ 'A' ਦੀ ਮੰਗ	ਉਪਭੋਗਤਾ 'B' ਦੀ ਮੰਗ	ਉਪਭੋਗਤਾ 'C' ਦੀ ਮੰਗ
10	20	30	35
15	17	26	30
25	15	22	26
35	13	20	21
50	10	15	18

2

026/B-SS

(iv) ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਸੂਚੀ ਤੋਂ ਔਸਤ ਲਾਗਤ ਪਤਾ ਕਰੋ ।

ਉਤਪਾਦਨ ਦੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ	1	2	3	4	5	6
ਕੁੱਲ ਲਾਗਤ	75	90	120	160	220	300

- (v) ਮੰਗ ਵਿੱਚ ਵਾਧੇ ਦਾ ਸੰਤੁਲਤ ਕੀਮਤ ਉਤੇ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ? 2
- (vi) ਸਮਸ਼ਟੀ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਸੰਬੰਧੀ ਕੇਨਜ਼ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਦੱਸੋ । 2
- (vii) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਉਤਪਾਦਨ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪਤਾ ਕਰੋ :
ਮਦਾਂ	ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ	
(i) ਵਿਕਰੀ	7,000	
(ii) ਸ਼ੁਰੂ ਦਾ ਸਟਾਕ	500	
(iii) ਅੰਤ ਦਾ ਸਟਾਕ	1,800	2
- (viii) ਜੇਕਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ 9,000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੈ ਅਤੇ ਉਪਭੋਗ ਖਰਚ 5,400 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੈ ਤਾਂ ਔਸਤ ਉਪਭੋਗ ਪ੍ਰਵਿੱਤੀ ਪਤਾ ਕਰੋ । 2
- (ix) ਵਪਾਰਕ ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਦੋ ਮੁੱਢਲੇ ਕੰਮ ਦੱਸੋ । 2
- (x) ਸਥਿਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? 2

ਭਾਗ-੯

3. ਨੋਟ : ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ 60-70 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਉ :

- (i) ਵਿਆਸ਼ਟੀ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਸਮੱਸ਼ਟੀ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ । 4
- ਜਾਂ
- ਉਤਪਾਦਨ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ । 4
- (ii) ਬਜ਼ਾਰ ਮੰਗ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿਉ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਚਾਰ ਨਿਰਧਾਰਿਕ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ । 4
- ਜਾਂ
- ਪੈਮਾਨੇ ਦੀਆਂ ਬੱਚਤਾਂ ਅਤੇ ਅਬੱਚਤਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ । 4
- (iii) ਇੱਕ ਵਸਤੂ ਦੀ ਕੀਮਤ 40 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕਾਈ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੇ 20 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਣ ਵਸਤੂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ 400 ਇਕਾਈਆਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੇ 200 ਇਕਾਈਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪੂਰਤੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਲਚਕ ਦੀ ਗਣਨਾ ਕਰੋ । 4
- (iv) ਔਸਤ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਸੀਮਾਂਤ ਲਾਗਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਚਿੱਤਰ ਦੁਆਰਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ । 4
- (v) ਪੂਰਨ ਮੁਕਾਬਲਾ ਅਤੇ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਤਿਯੋਗਿਤਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਚਾਰ ਅੰਤਰ ਦੱਸੋ । 4
- (vi) ਮੁਦਰਿਕ ਪ੍ਰਵਾਹ ਅਤੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦਾ ਅੰਤਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੋ । 4
- (vii) ਇੱਕ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ 50,000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੈ ਅਤੇ ਸੀਮਾਂਤ ਉਪਭੋਗ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ 0.50 ਹੈ । 1000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੁੱਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਕਿੰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ? 4
- (viii) ਕਰਾਂ ਦੀ ਦਰ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਕੇ ਘੱਟ ਮੰਗ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? 4
- ਜਾਂ
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਉ । 4

(ix) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਘਾਟਾ ਅਤੇ ਬਜਟ ਘਾਟਾ ਪਤਾ ਕਰੋ-

ਮਦਾਂ	(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)
(i) ਆਮਦਨ ਖਰਚ	4,30,000
(ii) ਪੂੰਜੀਗਤ ਖਰਚ	1,50,000
(iii) ਪੂੰਜੀਗਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ	75,000
(iv) ਆਮਦਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ	3,70,000

ਭਾਗ-ਸ

4. ਨੋਟ : ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ 150-200 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਉ :

(i) ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਉਤਪਾਦਨ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਕਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ । 6

ਜਾਂ
ਮੰਗ ਦੇ ਨਿਯਮ ਦੀ ਵਿਸਤਾਰਪੂਰਵਕ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ । ਇਸਦੇ ਅਪਵਾਦ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਹਨ ? 6

(ii) ਉਤਪਾਦਕ ਦੇ ਸੰਤੁਲਨ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਸੀਮਾਂਤ ਲਾਗਤ ਅਤੇ ਸੀਮਾਂਤ ਆਮਦਨ ਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸੰਤੁਲਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ । 6

ਜਾਂ

ਮੰਗ ਅਤੇ ਪੂਰਤੀ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਸੰਤੁਲਤ ਕੀਮਤ ਤੇ ਕੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ? ਚਿੱਤਰ ਸਹਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰੋ । 6

(iii) ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਬਜ਼ਾਰ ਕੀਮਤ ਤੇ ਕੁੱਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਤਪਾਦ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਪਤਾ ਕਰੋ ।

ਮਦਾਂ	(ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)
(i) ਵਿਕਰੀ	10,000
(ii) ਸ਼ੁਰੂ ਦਾ ਸਟਾਕ	3,700
(iii) ਅੰਤਮ ਸਟਾਕ	5,000
(iv) ਮੱਧਵਰਤੀ ਉਪਭੋਗ	1,500
(v) ਘਿਸਾਵਟ	600
(vi) ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਕਰ	900
(vii) ਆਰਥਿਕ ਸਹਾਇਤਾ	500
(viii) ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸ਼ੁੱਧ ਸਾਧਨ ਆਮਦਨ	2,700

ਜਾਂ

ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਮਦਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪਤਾ ਕਰੋ :

(ੳ) ਘਰੇਲੂ ਸਾਧਨ ਆਮਦਨ

(ਅ) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ

ਮਦਾਂ (ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ)

(i) ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮਿਹਨਤਾਨਾਂ 50,000

(ii) ਵਿਆਜ 20,000

(iii) ਕਿਰਾਇਆ	14,000	
(iv) ਲਾਭਾਂਸ਼	2,000	
(v) ਅਣਵੰਡਿਆ ਲਾਭ	3,500	
(vi) ਨਿਗਮ ਕਰ	3,000	
(vii) ਮਿਸ਼ਰਤ ਆਮਦਨ	1,500	
(viii) ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸ਼ੁੱਧ ਸਾਧਨ ਆਮਦਨ	9,000	6
(iv) ਮੁਦਰਾ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ?		6
ਜਾਂ		
ਲਚਕਦਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਲਚਕੀਲੀ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ ।		6

(Hindi Version)

- ਨੋਟ : (i) अपनी उत्तर-पुस्तिका के मुख्य पृष्ठ पर विषय-कोड/पेपर-कोड वाले खाने में विषय-कोड/पेपर-कोड **026/B** अवश्य लिखें।
- (ii) उत्तर-पुस्तिका लेते ही इसके पृष्ठ गिनकर देख लें कि इसमें टाइटल सहित 30 पृष्ठ हैं एवं सही क्रम में हैं।
- (iii) उत्तर-पुस्तिका में खाली छोड़े गये पृष्ठ/पृष्ठों के पश्चात् हल किये गये प्रश्न/प्रश्नों का मूल्यांकन नहीं किया जायेगा।
- (iv) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं।
- (v) प्रश्न पत्र में 4 प्रश्न हैं (जिनके 33 उपभाग हैं) तथा इसके चार भाग—क, ख, ग तथा घ हैं।
- (vi) भाग—क में एक वस्तुनिष्ठ प्रश्न है जिसके 10 उपभाग हैं। प्रत्येक उपभाग का 1 अंक है। इन उपभागों (प्रश्नों) का उत्तर 1 शब्द से एक वाक्य में दिया जाना चाहिए।
- (vii) भाग—ख में प्रश्न नं. 2 है जिसमें 10 बहुत छोटे उत्तरों वाले उपभाग हैं। प्रत्येक उपभाग के 2 अंक हैं। प्रत्येक उपभाग (प्रश्न) का उत्तर 30 से 35 शब्दों में दिया जाना चाहिए।
- (viii) भाग—ग में प्रश्न नं. 3 है जिसमें 9 छोटे उत्तरों वाले उपभाग हैं। 3 उपभागों (प्रश्नों) में आंतरिक चुनाव है। प्रत्येक उपभाग (प्रश्न) के 4 अंक हैं। प्रत्येक उपभाग (प्रश्न) का उत्तर 60 से 70 शब्दों में दिया जाना चाहिए।
- (ix) भाग—घ में प्रश्न नं. 4 है जिसके 4 उपभाग हैं। चारों उपभागों (प्रश्नों) में आंतरिक चुनाव है। प्रत्येक उपभाग (प्रश्न) के 6 अंक हैं। प्रत्येक उपभाग (प्रश्न) का उत्तर 150 से 200 शब्दों में दिया जाना चाहिए।

भाग—क

1. नोट : सही उत्तर का चुनाव करो :

- (i) अर्थशास्त्र की कल्याण सम्बन्धी परिभाषा किसने दी है ? 1
- (क) मार्शल (ख) जे एस मिल (ग) शैपीरो (घ) रॉबिन्स

नोट : खाली स्थान भरें .

- (ii) जब पूँजी की अपेक्षा अधिक श्रम का प्रयोग किया जाता है तो इसको तकनीक कहा जाता है। 1
- (iii) जब पूर्ति में कीमत से कम परिवर्तन होता है, तो पूर्ति होती है। 1
- (iv) पूर्ण प्रतियोगिता सबसे अधिक व्यवहारिक बाज़ार अवस्था है। (ठीक/गलत) 1

नोट : निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर एक शब्द से एक वाक्य में लिखें।

(v) सीमान्त आय क्या होती है ? 1

(vi) आधुनिक समष्टि अर्थशास्त्र का निर्माता किसको माना जाता है ? 1

(vii) लाभ के विभिन्न तत्व कौन से हैं ? 1

नोट : खाली स्थान भरो :

(viii) ब्याज की दर और निवेश में सम्बन्ध होता है। 1

(ix) जितनी सीमान्त बचत प्रवृत्ति (MPS) कम हो, उतना ही गुणक (K) कम होता है। (ठीक/गलत) 1

नोट : सही उत्तर चुनें :

(x) देश में सरकार का बैंक कौन सा होता है ? 1

(क) व्यापारिक बैंक (ख) केन्द्रीय बैंक (ग) निजी बैंक (घ) विदेशी बैंक

भाग-ख

2. नोट : निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर 30-35 शब्दों में लिखें :

(i) उत्पादन संभावना वक्र की दो विशेषताओं की व्याख्या करें। 2

(ii) सीमान्त उपयोगिता से क्या अभिप्राय है ? 2

(iii) सेबों के तीन उपभोक्ताओं 'A', 'B' और 'C' द्वारा की गई मांग को निम्नलिखित तालिका में दर्शाया गया है। यह मानकर कि बाज़ार में सिर्फ तीन ही उपभोक्ता हैं, बाज़ार मांग पता करें।

सेब की प्रति इकाई कीमत	उपभोक्ता 'A' की मांग	उपभोक्ता 'B' की मांग	उपभोक्ता 'C' की मांग
10	20	30	35
15	17	26	30
25	15	22	26
35	13	20	21
50	10	15	18

(iv) निम्नलिखित सूची से औसत लागत पता करें :

उत्पादन की इकाइयां	1	2	3	4	5	6
कुल लागत	75	90	120	160	220	300

(v) मांग में वृद्धि होने से संतुलित कीमत में क्या प्रभाव पड़ता है ? 2

(vi) समष्टि अर्थशास्त्र सम्बन्धी केन्ज के दृष्टिकोण के बारे में संक्षेप में बतायें। 2

(vii) निम्नलिखित आँकड़ों से उत्पादन का मूल्य पता करें :

मर्दे	रुपये करोड़ों में
(i) बिक्री	7,000
(ii) आरंभिक स्टॉक	500
(iii) अंतिम स्टॉक	1,800

(7)

- (viii) अगर राष्ट्रीय आय 9,000 करोड़ रुपये है तथा उपभोग खर्च 5,400 करोड़ रुपये है तो औसत उपभोग प्रवृत्ति पता करो। 2
- (ix) व्यापारिक बैंकों के दो प्राथमिक कार्य लिखो। 2
- (x) स्थिर विनिमय दर से क्या अभिप्राय है ? 2

भाग-ग

3. नोट : निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर 60-70 शब्दों में दें :

- (i) व्यष्टि अर्थशास्त्र तथा समष्टि अर्थशास्त्र में अन्तर स्पष्ट करो। 4
अथवा
उत्पादन कैसे किया जाये की समस्या की व्याख्या करें। 4
- (ii) बाज़ार मांग की परिभाषा लिखो और इसके चार निर्धारक तत्वों की व्याख्या करो। 4
अथवा
पैमाने की बचतों और अबचतों की चर्चा करो। 4
- (iii) एक वस्तु की कीमत 40 रुपये प्रति इकाई से घट कर 20 रुपये प्रति इकाई हो जाती है जिसके कारण वस्तु की पूर्ति 400 इकाइयों से कम होकर 200 इकाइयां हो जाती है। पूर्ति की कीमत लोच की गणना करो। 4
- (iv) औसत लागत और सीमान्त लागत में पाए जाने वाले सम्बन्ध को चित्र द्वारा स्पष्ट करो। 4
- (v) पूर्ण प्रतियोगिता और एकाधिकार प्रतियोगिता में कोई चार अन्तर बताओ। 4
- (vi) मौद्रिक प्रवाह तथा वास्तविक प्रवाह का अन्तर स्पष्ट करो। 4
- (vii) एक अर्थव्यवस्था की राष्ट्रीय आय 50,000 करोड़ रुपये है तथा सीमान्त उपभोग प्रवृत्ति 0.50 है, तो 1000 करोड़ रुपये का निवेश करने से कुल राष्ट्रीय आय कितनी होगी ? 4
- (viii) करों की दर में परिवर्तन करके कम मांग को कैसे सही किया जा सकता है ? 4
अथवा
भारत में नोट जारी करने वाली प्रणाली के बारे में जानकारी दें। 4
- (ix) निम्नलिखित आँकड़ों से राजस्व घाटा तथा बजट घाटा ज्ञात करें : 4
मदें	करोड़ रुपये में
(i) राजस्व व्यय	4,30,000
(ii) पूंजीगत व्यय	1,50,000
(iii) पूंजीगत प्राप्तियां	75,000
(iv) राजस्व प्राप्तियां	3,70,000

भाग-घ

4. नोट : निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर 150-200 शब्दों में लिखें :

- (i) उत्पादन संभावना वक्र से क्या अभिप्राय है ? उत्पादन संभावना वक्र की सहायता से अर्थव्यवस्था की केन्द्रीय समस्याओं का वर्णन करें। 6

अथवा

- मांग के नियम की विस्तारपूर्वक व्याख्या करें। इसके अपवाद कौन-कौन से हैं ? 6

026/B-SS

[Turn over

(8)

- (ii) उत्पादक के संतुलन से क्या अभिप्राय है ? सीमान्त लागत तथा सीमान्त आय की विधि द्वारा एकाधिकार के संतुलन की व्याख्या करें। 6

अथवा

- मांग और पूर्ति में होने वाले परिवर्तन संतुलन कीमत को कैसे प्रभावित करते हैं ? चित्र सहित व्याख्या करें। 6

- (iii) निम्नलिखित जानकारी के आधार पर बाज़ार कीमत पर कुल राष्ट्रीय उत्पाद और राष्ट्रीय आय पता करें :

मर्दे	करोड़ रुपये	
(i) बिक्री	10,000	
(ii) शुरु में स्टॉक	3,700	
(iii) अंत में स्टॉक	5,000	
(iv) मध्यवर्ती उपभोग	1,500	
(v) घिसावट	600	
(vi) अप्रत्यक्ष कर	900	
(vii) आर्थिक सहायता	500	
(viii) विदेशों से प्राप्त शुद्ध साधन आय	2,700	6

अथवा

- निम्नलिखित मर्दों की सहायता से ज्ञात करें :

(क) घरेलू साधन आय

(ख) राष्ट्रीय आय

मर्दे	(करोड़ रुपये)	
(i) कर्मचारी का पारिश्रमिक	50,000	
(ii) ब्याज	20,000	
(iii) किराया	14,000	
(iv) लाभांश	2,000	
(v) अविभाजित लाभ	3,500	
(vi) निगम कर	3,000	
(vii) मिश्रित आय	1,500	
(viii) विदेशों से प्राप्त शुद्ध साधन आय	9,000	6

- (iv) मुद्रा से क्या अभिप्राय है ? इसके मुख्य कार्य कौन से हैं ? 6

अथवा

- लचकदार विनिमय दर से क्या अभिप्राय है ? लचकीली विनिमय दर प्रणाली के गुण और दोषों का वर्णन करें। 6

(English Version)

- Note :** (i) You must write the subject-code / paper-code **026/B** in the box provided on the title page of your answer-book.
- (ii) Make sure that the answer-book contains 30 pages (including title page) and are properly serialied as soon as you receive it.
- (iii) Question/s attempted after leaving blank page/s in the answer-book would not be evaluated.
- (iv) **All questions are compulsory.**
- (v) Question paper contains 4 questions which are having 33 sub parts in all and has four **Parts–A, B, C and D.**
- (vi) **Part–A** Contains **one** objective type question having 10 subparts carrying one mark each. Answer to one mark sub parts (questions) should be given in one word to one sentence.
- (vii) **Part–B** Contains question No. 2 which has 10 very short answer type sub parts (questions) carrying 2 marks each. Answer to each sub parts (questions) should be given in 30-35 words.
- (viii) **Part–C** Contains question 3 which has 9 short answer type sub parts (questions) 3 sub parts (questions) contain internal choice. Each sub part (question) carries 4 marks each. Answer to these sub parts (questions) should be given in 60-70 words.
- (ix) **Part–D** Contains question 4 which has 4 sub parts. All sub parts (questions) have internal choice. Each sub part (question) carries 6 marks. Answer to these sub parts (questions) should be given in 150-200 words.

Part–A

1. **Note :** Choose the correct answer :

- (i) Welfare definition of economics is propounded by : 1
- (a) Marshal (b) J.S. Mill (c) Shapiro (d) Robbins

Note : Fill in the blanks :

- (ii) When more labour than capital is used, it is called technique. 1
- (iii) When change in supply is less than change in price, then supply is 1
- (iv) Perfect competition is the most practical market condition. (true/false) 1

Note : Answer to the following questions in one word to one sentence.

- (v) What do you mean by marginal revenue ? 1
- (vi) Who is considered to be the architect of modern Macro economics ? 1

(vii) Which are the various components of profit ? 1

Note : Fill in the blanks :

(viii) There is Relationship between rate of interest and investment. 1

(ix) The lower the Marginal propensity to save the lower is the multiplier. (true/false) 1

Note : Choose the correct answer :

(x) In a country, which bank is the bank of the government ? 1

(a) Commercial bank (b) Central bank

(c) Private bank (d) Foreign bank

Part-B

2. **Note :** Answer the following questions in 30-35 words :

(i) Explain two characteristics of Production possibility curve. 2

(ii) What is meant by marginal utility ? 2

(iii) Demand for apple by three consumers 'A', 'B' and 'C' is given in the following Schedule. Assuming that there are only three consumers in the market, derive the market Demand.

Per unit price of apple	Consumer A's demand	Consumer B's demand	Consumer C's demand
10	20	30	35
15	17	26	30
25	15	22	26
35	13	20	21
50	10	15	18

(iv) Find out the average cost from the following schedule. 2

Quantity of Output (in units)	1	2	3	4	5	6
Total cost	75	90	120	160	220	300

(v) How does equilibrium price get affected due to increase in demand ? 2

(vi) Describe briefly about Keynesian approach towards Macro Economics. 2

(vii) Find out the value of output from the following data :

Items Rupees in crores

(i) Sales 7,000

(ii) Opening stock 500

(iii) Closing stock 1,800 2

(viii) If the national income is Rs. 9,000 crores and consumption expenditure is Rs. 5,400 crores, then calculate average propensity to consume. 2

026/B-SS

- (ix) Briefly explain two primary functions of commercial banks. 2
 (x) What is meant by fixed Exchange rate ? 2

Part-C

3. **Note :** Answer the following questions in 60-70 words :

- (i) Differentiate between micro economics and macro economics. 4
 or
 Discuss the problem 'How to produce'? 4
 (ii) Define Market demand and explain any four of its determinants. 4
 or
 Discuss the Economies of Scale and diseconomies of scale. 4
 (iii) Per unit price of a commodity falls from Rs. 40 to Rs. 20 and as a result supply of the commodity falls from 400 units to 200 units. Calculate the price elasticity of the supply. 4
 (iv) Explain with the help of a diagram relationship between average cost and marginal cost. 4
 (v) Give any four points of differences between 'Perfect competition' and 'Monopolistic competition'. 4
 (vi) Differentiate between Monetary flow and Real flow. 4
 (vii) In an economy national income is Rs. 50,000 crores and marginal propensity to consume is 0.50. If an investment worth Rs. 1000 crores is made, how much will the total national income be ? 4
 (viii) How can deficient demand be corrected by change in rate of Tax ? 4
 or
 What do you know about the system of note issue in India ? 4
 (ix) On the basis of the following data calculate revenue deficit and budget deficit.

Items	Rs. in Crores	
(i) Revenue expenditure	4,30,000	
(ii) Capital expenditure	1,50,000	
(iii) Capital receipts	75,000	
(iv) Revenue receipts	3,70,000	4

Part-D

4. **Note :** Answer the following questions in 150-200 words :

- (i) What is meant by production possibility curve ? Explain the central problem of an economy with the help of production possibility curve. 6
 or
 Explain the law of demand in detail. Which are the exceptions to it ? 6

- (ii) What do you mean by producer's equilibrium ? Explain equilibrium of monopolist with the help of marginal cost and marginal revenue method. 6

or

How do changes in demand and supply effect Equilibrium price ? Explain with the help of a diagram. 6

- (iii) On the basis of the following data calculate the Gross National Product at market price and National Income.

Items	Rs. In Crores	
(i) Sales	10,000	
(ii) Stock in the beginning	3,700	
(iii) Stock in the end	5,000	
(iv) Intermediate consumption	1,500	
(v) Depreciation	600	
(vi) Indirect tax	900	
(vii) Subsidy	500	
(viii) Net factor income from abroad	2,700	6

or

On the basis of the following items calculate

- (a) Domestic factor income
(b) National income

Items	Rs. In Crores	
(i) Compensation of employees	50,000	
(ii) Interest	20,000	
(iii) Rent	14,000	
(iv) Dividends	2,000	
(v) Undistributed profit	3,500	
(vi) Corporate tax	3,000	
(vii) Mixed income	1,500	
(viii) Net factor income from abroad	9,000	6

- (iv) What do you mean by money ? Explain the main functions of money. 6

or

What do you mean by flexible Exchange rate ? Describe the merits and demerits of flexible exchange rate. 6